

A high-tech korszak vívódásai – szubjektív szavak

Nincsen konszenzussal elfogadott fogalomrendszer, amit készen átvehetnék mondanivalóm kifejtésére. Ezért kénytelen vagyok előbb bevezetni néhány fogalmat, amelyeket a továbbiakban használok. Nincsenek túlzott ambícióim; nem célom a cikk fogalmi apparátusának terjesztése. Számomra elegendő, ha ennek az írásnak az olvasói megértik a szerzőt.

A cord-cutting világa

Egy történeti korszak emberének problémáiról akarok beszélni. Ehhez először az kell, hogy megadjuk a korszak határait; hol válik el az előzőtől, és hol a rá következőtől. Tervem szerint a jövő világával kezdjük. Nevezzük ezt a világot a *cord-cutting* (kábelelvágás) világának.¹

A szót a televíziózás történetéből vettük át. A filmeket korábban kábeltévén nézhettük. Ám attól kezdve, hogy kidolgozták a „streaming” technológiáját, amely folyamatosan sugározza a nézőnek a filmet, a Netflix, a Hulu vagy a HBO működésének bejáratása óta elvághattuk a kábelt a műsorszóró és a néző között. Rokon változás ment végbe a telefonozásban. Korábban kábelrendszer kötötte össze egymással azokat, akik a távolból beszélni akartak egymással. Ezeket a kábeleket is elvághat-

tuk. Bonyolult banktranzakciókat lebonyolíthatunk anélkül, hogy kábelkapcsolat lenne a bank és a bank ügyfele között.

További példák helyett általánosítsunk. Létrejöhet az a világ, amelyben minden kábelt elvágta. Figyeljünk a fenti állítás egyik fontos részletére. Nem vagyunk jósek. Lehet, hogy egy CC-világ létrejöttének egyes feltételei nem teremthetnek meg. Csak annyit írtam: létrejöhet az a világ, amely működik kábelek nélkül. Ez elméleti konstrukció, amelyet az emberi logika vezet le egy elemzés segítő eszközeként. Nem sci-fi, érdekesítő, félig reális történet a jövőről. Nem utópia, tele kívánatos, vonzó vonásokkal. De nem is disztópia tele visszاسzító tulajdonságokkal.

Fő vonása, hogy nincs szükség papírra a működéséhez.² Az információ tárolását és továbbítását hiánytalanul el tudja végezni egy gramm papír tárolása és továbbítása nélkül. Minden egyén jóformán „kütyüvel a szájában” születik. Már napjainkban is léteznek a mobiltelefonhoz hasonló külsejű készülékek, amellyel értelmes egy-két éves gyerekek játszhatnak, a képernyőt újra és újra megérintve, ahogy azt szüleik teszik a

¹ Az elnevezés fiam, Kornai András ötlete volt. Sok értékes tanácsot kaptam tőle, amit ezen a helyen is szeretnék megköszönni.

² Messzire vezető nagy kérdés: vannak-e politikai feltételei annak, hogy a CC-világ létrejöhessen? Ha demokráciában jön létre, akkor talán megengedheti magának a luxust, hogy az éppen elkészült információt papíron is rögzíti, tárolja, és megengedi, hogy kézről kézre adják.

saját okostelefonjukon bonyolultabb műveletsorozatok végrehajtásakor.

A high-tech előtt a világ

Ugorjunk most vissza a történelemben. A technikai fejlődés folyamatos; történetükből kiugranak a forradalmi innovációk. Tekintsünk ezek közül egy szűkebb csoportra, az emberek közötti kommunikáció high-tech eszközeire.

Két jellegzetes példát emelek ki. Az egyik a mobiltelefon, amelyet használója a kezé-

ben tart; a másik az internet: egy szabályok, protokollok, megegyezések szerint működő kapcsolati rendszer. (Az utóbbit senki sem tudja a szó betű szerinti értelmében kézbe venni.) Az első kereskedelmileg hasznosított mobiltelefon 1983-ban jelent meg. Az első általánosan hozzáférhető internetes alkalmazás, a Berners-Lee és társai által megkezdett world-wide-web (www) 1992-ben kezdett működni.

A high-tech korszak előtti ember – még ha akarta volna is – nem vághatta el a kábeleket. Telefonálhattott, de csak vezetékes telefonon át.

Ebben az esszében annak a korszaknak a problémáival foglalkozom, amelyet *high-tech korszaknak* nevezek. Már a kezünkben van egy gazdag, működőképés eszköztár, amelyvel emberek és szervezetek tudnak egymással kommunikálni, de még nem jutottunk el a CC-korszakig.

A kommunikáció fejlődésével kínlódo ember gondjai

Ettől kezdve sokszor használom a nyelvtani első személyt; gyakran

mondok el személyes élményeket. Sejtésem szerint nem vagyok egyedül, de a szubjektív előadásmód megkönnyíti számomra a gondolatok kifejtését. Megírhattam volna az esszét saját élménybeszámolóként is. De látom, hogy sokkal fiatalabban is átélnek hasonló élményeket.

Hat-hét éves lehettem, amikor a szoba falára rögzített telefonon elő-

ször beszéltem. Ez kb. 86 évvel ezelőtt történt, 1933–1934 táján, tehát még a kommunikáció őskorában. So-

káig különösebb nehézség nélkül haladtam előre a kommunikáció fejlődésével. Magyarországon egyike voltam az elsőnek, akik személyi komputert használtak. De aztán ütött az óra, és a szó szoros értelmében rákényszerültem az okostelefon és az internet használatára – és ekkor már elkezdődtek a gondjaim, bajaim.

Mi a bajom ezzel? Hiszen ez számos új kapcsolatépítési lehetőséget teremtett számomra, új lehetőségeket kínál fel a tanulásra, kutatásra és szórakozásra. Igaz – de ezekkel együtt, ezektől elválaszthatatlanul számos nehézséggel is sújtott.

Az egyik bajom éppen ez az elválaszthatatlanság. Akár tetszik, akár nem: életem számos rutinműveletét csak az okostelefon és az internet beiktatásával tudom elvégezni. A világ kiscserkészei és kis úttörői körülvették a vak embert, és átkísérik az utca másik oldalára, holott nem is akart átmenni.

A folyamatot nagy erők hajtják előre. Elsősorban a piaci verseny. Ahogy azt a közgazdászok a korlátozott verseny elméletéből jól ismerik:

a product differentiation (a termék tulajdonságainak megváltoztatása) jobb eladási esélyt ad a termelőnek, különösen, ha képes igazolni, hogy az jobb a korábbiaknál. A kommunikációval foglalkozó vállalatok külön osztályokat hoznak létre a termék javítására. A szerencsétlen felhasználó azt hiszi, hogy végre megtanult valamit: egy billentyűkombináció használatának értelmét, a képernyőérintés hatását – és lám, máris kicsúszott a kezéből a dolog. A „processzus 6.0” helyett megjelent a „processzus 7.00”. És a fejlesztési eredményhez mindjárt hozzáteszik a fenyegetést: „a cég három év múlva már nem támogatja” a processzus használatát.³

Nyertem új választási lehetőségeket, és eközben veszítettem más választási lehetőségeket. Rettentően nyomaszt a kiszolgáltatottság érzése. Többek között ki vagyok szolgáltatva azoknak a profi számítástechnikusoknak, akik azért kapnak pénzt, hogy folytonosan változtassanak, és minél inkább magával ránt sokféle más változtatást, annál több pénzt kapjanak.

Igen erős anyagi ösztönzők működnek itt. Hiába rimánkodnék, álljatok már le, elég volt, engem már a „processzus 6.0” is teljesen kielégített – nem teheti meg, hogy leálljon, mert akkor ő kerül bajba. A technikai fejlődést nem a szánalom motiválja.

³ Akik az esszében tárgyalt problémát a képszülékek gyártói és a kapcsolati hálók üzembentartói oldaláról közelítik meg, egy másik történelmi hajtóerő hatását emelik ki: az alkotóelemek hatékonyságának növekedését és ezzel a méret kisebbé válását. Annak a számítási teljesítménynek, amit a kezdet kezdetén szoba méretű gép végzett el, a sokszorosát végzi el egy tenyérben elférő okostelefon.

Inkább engem, a felhasználót teszi felelőssé a saját bajjáért. Ebben lehet igazság.

Azok közé tartozom, akik nem is akarnak tovább tanulni. Számítástechnikus munkatársamat valósággal kérlelni szoktam: ne tanítsál jobb szabályokra, ne hívd fel a figyelmet az általam kihasználatlan lehetőségekre. Erről is elmondhatom, van olyan barátom, aki kijelentette: márpedig ő nem fog e-mailt használni. Hiába, mert a csökönyös ellenállás nem segített, csak késleltette az eseményeket, ma már ő is kénytelen használni e-mailt.

Eddig nem említettem a témakör egy másik dimenzióját, a biztonságérzetet. Minden high-tech eszköz elősegítheti a megfigyelésemet, a rólam szerzett információk tárolását, elemzését, esetleg kárt is okozhatnak nekem. Úgy érzem, hogy Orwell Big Brotherje figyel. Nyomasztó képzettársítás.

Egyre nehezebbé teszik nekem a közvetlen hozzáférést a velem kapcsolatban tárolt információhoz. Azon a kommunikációs apparátuson át, amelynek állítólag engem kellene szolgálnia, egyre bonyolultabb műveletsorozat segítségével tudok csak rendelkezni bankszámlám felett. Az érdekemben teszik ezt velem, nehogy illetéktelenek hozzányúlhassanak a pénzemhez. Persze ez is igaz: ugyanannak a nyomasztó állapotnak mindig megvan ez a kétértelműsége.

Gondolatmenetem záró következtetése: a folyamat megállíthatatlan. Akinek gondjai, szorongásai, konkrét panaszai vannak ebben a szférában, ne számítson arra, hogy azok valaha is megszűnnek.